

УДК 930:94(410):[321.727.929.71]"1327/1377"
<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2017.134.3.09>

Р. Кшановський, асп.
Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів

КРЕАЦІЯ "КУЛЬТУ ЛИЦАРСТВА" ЕДУАРДОМ III ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗМІЦНЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОНАРХІЇ

Проаналізовано процес централізованого "створення" і пропаганди "культу лицарства" англійським королем Едуардом III (1327–1377) як інструменту для досягнення військових і політичних цілей. Вагомим аспектом дослідження є аналіз поглядів британської історіографії щодо передумов, мотивів і процесу інституційного оформлення лицарського ордену Підв'язки. Виокремлено дискусійні питання та прогалини у вивченні цього феномена, з'ясування яких дасть змогу визначити поля впливів "культу лицарства" на конкретні віхи англійського життя, політики та суспільства. Подано оцінку проектам та ідеям популяризації потрібних лицарських ідеалів у володіннях династії Плантагенетів та за її межами. Одним із предметів дослідження є пояснення парадоксу дієвості "культу лицарства" на тлі занепаду феодалної лицарської армії в Англії. Висвітлено комплекс факторів навколо короля Едуарда III у контексті моделювання претензій на домінування у Європі шляхом переоцінки ролі лицарського стану як засобу консолідації союзників та нівелювання противників у тилу.

Ключові слова: лицарство, Круглий стіл, орден Підв'язки, Едуард III, Англія, Середньовіччя.

У британській історіографії зазначена проблема не становить цілісного предмета дослідження, не кажучи вже про вітчизняну. Використання "культур" у наш час досить актуальне і часто є технологією із плюралістичною конотацією. З огляду на це аналіз практик минулого надасть змогу краще зрозуміти тенденції континуїтету у форматі "суспільство – влада".

Важливим аспектом є аналіз першозавдання "відновлення" лицарських традицій і поява ідеї ордену. У фокусі уваги перебуває питання впливу "культу лицарства" на консолідацію суспільства в боротьбі проти ворогів монархії. Автор намагається пояснити дискусійність "культу", квінтесенцією якого став орден Підв'язки (Order of the Garter, з 1348), що був заснований у руслі перемог над Францією з покликанням до закріплення стратегічного успіху та для врегулювання проблем внутрішньо- і зовнішньополітичного характеру.

"Культ лицарства" часів Едуарда III є характерною, створеною істориками, адже багато фахівців уникають застосування цього терміна. В історіографії це явище розглядають у контексті "проекту Круглого столу" й ордену Підв'язки, що значною мірою обмежує і звужує межі дослідження.

Традиції маніпулювання легендами артуріанського циклу втрачають хаотичний характер за часів короля Едуарда I (1277–1307), який осмислив і використав силу фольклору в суспільстві. Дослідниця Рейчел Сенфорд довела, що Едуард I навмисно використовував легенди про Артура у своїх політичних цілях, які до того ж були дуже популярними у всій Європі XIII ст. На її погляд: "Король прагнув виправдати свої претензії на Шотландію та Уельс і, можливо, зміцнити свою підтримку серед англійської аристократії" [22, с. 2]. За цією схемою у питанні підтвердження претензій на французький престол діяв згодом і його онук. У 1343 р. Едуард III анонсував свій план зі створення Круглого столу із трьома сотнями лицарів із відповідними будівлями та церквою. Він не перший, хто використовував круглі столи у своїх цілях. Едуард I, святкуючи завоювання Уельсу, влаштував великий турнір під назвою "Круглий стіл". Згодом у Фалькірку (1298) також був організований турнір Круглого столу на честь перемоги над Шотландією [25, с. 109]. Ці спроби слід вважати ізольованими турнірами з різним підтекстом і відсутністю чіткої лінії. Очевидно, що вони мали на меті радше символічно-теоретичне, аніж практично-ідейне значення.

Як зауважує історик Х'ю Коллінз, "проект Круглого столу" як лицарське братство був концептуалізований у 1344 р. і мав стати великим орденом з метою відродження артуріанського суспільства. Ця ідея Едуарда III опиралася на значний вплив світської лицарської літе-

ратури, апогеем чого став турнір у Віндзорі" [13, с. 6–7]. У цьому ключі Марк Ормрод називає Едуарда III "справжнім шоуменом", який "проводив дивовижні маніпуляції публічною думкою крізь призму величчя" [20, с. 44–45]. Фахівець з історії Англії XIV ст. Джульєтта Вейл називає використання лицарського питання під час Круглого столу у Віндзорі (1344) "чистою політикою у справах із дворянами" [27, с. 68]. Середньовічний літописець Жан Фруассар пише про бажання Едуарда III зробити Віндзор штаб-квартирою Круглого столу [13, с. 10]. Джона-тан Боултон убачає в цьому сакральний зміст, а саме "створення образу Артура Едуардом III покликане прославити династію Плантагенетів через асоціацію з міфічним королем" [10, с. 107–108].

Звертаючись до джерел XIV ст., простежуємо загальну тенденцію прив'язки цих подій до образу Артура. Так, хроністи Жан Лебель та Адам Марімут припускали, що Едуард III мав намір заснувати Круглий стіл у складі 300 лицарів "у тій манері і формі, як у лорда Артура, колишнього короля Англії" [17, с. 26–27; 18, с. 231–232] (цитата А. Марімута). В історіографії є значна прогалина в питанні створення ордену Круглого столу, якого не відбулося. Археологічні відкриття 2006 р. у Віндзорському замку дають змогу під новим кутом зору поглянути на ідею проведення Круглого столу у Віндзорі 1344 р. Достеменно відомо про грандіозне будівництво для майбутнього ордену, однак Едуард III відмовився від проекту товариства Круглого столу ще до того, як розбудова Віндзора завершилася [7, с. 1–13]. Англійський медієвіст Найджел Сауль аргументує такий поворот у питанні ордену раптовою смертю на турнірі 1344 р. близького друга і натхненника короля графа Солсбері – Вільяма Монтагю [28, с. 40]. Історик Н. Сауль звертає увагу на ідеологічні відмінності Едуардової парадигми управління від "артурівського світогляду". Зокрема, репутація його особи у перспективі могла постраждати, адже багато в чому Артур, який помер через зраду, був абсолютною протилежністю Едуардовому уявленню про ідеального короля. Едуард III мав усвідомлювати напругу між Круглим столом Артура, з рівністю між сотнями його членів-лицарів, і престижем, який він прагнув наростити до себе як до суверена, чого можна було найефективніше досягнути лише через ексклюзивність та елітарність [28, с. 40]. Можна запропонувати тезу, згідно з якою Едуард III прагнув змістити акценти в бік видозміненого культу особи. Множинність лицарської репрезентації в ідеї формування "ордену Круглого столу" була надто обсяжною для пропаганди власної персони.

Дискусійним в історіографії є питання ідеї ордену. Більшість фахівців вважають її принесеною з Іспанії його майбутнім співзасновником Генрі Гросмонтом,

графом Дербі, який був вражений створеним лицарським орденом Підв'язки (Order of the Band, 1332–1474) королем Альфонсо XI Кастильським (1312–1350). Іспанський орден був заснований за ініціативою короля, як і орден Підв'язки, що було рідкістю. Як припускає Девід Урбах, Генрі Гросмонт, беручи участь у кампанії Альфонсо XI, мусив мати контакти з іспанським орденом. Навіть побутують гіпотези, що він був його членом [25, с. 108]. Дослідники В. Кук і Дж. Болтон вважають, що саме граф Дербі надихнув цією моделлю ордену Едуарда III [11, с. 50]. Інша група дослідників вважає, що Едуард III виношував ідею ордену через своє захоплення лицарською літературою, яку читав у королівській бібліотеці [15, с. 19]. Цікавим для дослідження є турнір у Данстембле 1334 р., у якому Едуард III брав участь, "переодягнувшись" у лицаря Ліонеля з артурівського циклу [26, с. 190]. Тою чи іншою мірою, обидва чинники не мають взаємовиключного характеру і могли доповнювати один одного у практичній реалізації проекту. Відкритим залишається питання національних мотивів.

Дослідниця Дж. Вейл називає триумфальну битву при Кресі (1346) знаком для Едуарда III, щоб створити орден лицарів – це як "акт подяки за неймовірну службу у битвах і як символ підтвердження його претензій на французький трон" [27, с. 82]. Медієвіст Н. Сауль відзначає інституційне поєднання релігійних і лицарських етосів: "Едуардова концепція елітного лицарського ордену полягала у клятвеній службі Богу і Короні" [23, с. 204], що виявлялося у прославленні св. Георга та св. Діви Марії з одного боку, та королівської влади – з іншого. Більше того: "Етос ордену Підв'язки був суворо військовим, його члени мали сповідувати і пропагувати лояльність до короля... 24 лицарі обралися через критерій найбільшого внеску у битві при Кресі і аквітанській кампанії... Орден організований на базі лицарського концепту Круглого столу, де Віндзор мав стати новим Камелотом – найбільш визначним місцем зустрічі для лицарів" [23, с. 117]. Дж. Вейл пояснює: "Це виглядало так, ніби Едуард III мав намір зробити своє місце народження (Віндзор) центром нового королівського культу" [27, с. 18–19]. Медієвіст Ричард Барбер доречно зауважує унікальну річ: "Легенди про Артура і Круглий стіл були доволі новими і не мали явних паралелей із реальним світом. Також, військово-релігійні ордени були добре відомими, однак це не були лицарські ордени, яким бракувало вірності до світських правителів" [7, с. 75]. Аналізуючи процеси глобальніше, Ричард Каупер зазначає: "Покликання до Круглого столу мало зробити його репутацію сильнішою за межами острівної Англії з верховенством лицарської зброї та моральної правоти" [16, с. 16–17]. Найджел Сауль відзначає показову річ, що патрон святого Георга, якого Едуард III обрав для ордену, на той момент був радше загальноєвропейським або інтернаціональним, але ніяк не англійським [24, с. 3].

Прискіпливу увагу дослідників приковує бекграунд девізу ордену Підв'язки як складової благородного культу. Історик Френсіс Інґлед'ю вважає його запозиченим (з певною модифікацією) з роману "Сер Гавейн і зелений лицар", який був написаний десятиліттям раніше: "Соромно хай буде тому, хто подумає лихе" (в ордені в кінці додалося *про це*) [15, с. 13]. Історик Д. Урбах пов'язує девіз прагненням захистити свої права на французький престол на початку Столітньої війни. Девіз має "оборонний" характер, який у другій половині XX ст. активно використовувала англійська історіографія для виокремлення лише Франції як сторони агресора [25, с. 103]. Також чутки про зґвалтування графині Солсбері на початку правління завдавали шкоди його лицарській моделі правління. Саме тої графині, з якої

за легендою впала підв'язка під час танцю з королем у 1348 р. [17, с. 154–156]. Авторитетний історик цього періоду Марк Ормрод нівелює ці звинувачення у джерелах і називає їх витвором французької пропаганди, які не мають зв'язку з дійсністю [19, с. 136]. За таким підходом, створення ордену змусило звести нанівець чутки і відновити лицарську репутацію Едуарда III. Дослідник Марк Ормрод відкриває нове поле для наукових дискусій. За його логікою, девіз був французькою – мовою еліт, тому чи не була роль ордену обмеженою [20, с. 13–14]?

У контексті появи ефективних альтернатив лицарським арміям, Д. Урбах доречно зауважує: "Створюючи орден Підв'язки у день святого Георга, Едуард III свідомо намагається відродити перелік давніх бойових лицарських цінностей на противагу уявленню про занепад лицарства" [25, с. 106]. Стверджуючи про триумф, Едуард III нагадав своїм підданим і ворогам, що він за своє 18-річне правління подолав гострий соціальний, економічний і політичний безлад залишений своїм батьком Едуардом II та узурпаторами [16, с. 15]. Едуард III активно себе "піарив" як нового Артура, як сміливого короля у кращих лицарських традиціях, переможця на полі бою та об'єднувача Англії з імперськими прагненнями [14, с. 148].

Англійський поет XIV ст. Джон Говер стверджував, що лицарям того часу була притаманна аморальність та беззаконня [12, с. 149]. Власне, така хитка слава лицарів могла послугувати тому, що король намагався цього уникнути в кампанії при Кресі, забороняючи (безуспішно) спустошувати чужі землі, знищувати святі місця, завдавати шкоди жінкам і дітям [6, с. 49]. Медієвіст Моріс Кін охарактеризував лицарське товариство так: "У війні із Францією, з усіма загадковими і романтичними асоціаціями, орден слугував як прикрасою для війни, так і для його учасників. Популярність артурівських ідеалів серед суспільства та військового чину в добу Едуарда III створювала передумови рівності "нижчих" і "вищих" лицарів між собою в контексті кар'єрного зростання" [1, с. 58]. На нашу думку, військові преференції були стимулюючим фактором для осіб лицарського титулу. Нова ера найманих армій і зменшення ролі лицарів потребувала чинника, який би відновив баланс і відтермінував би кризу лицарства – ним став "культ лицарства".

На переконання Х. Коллінза: "Ієрархічний орден лицарів став витонченим інструментом покровительства у відносинах із дворянами в руках Едуарда III" [13, с. 1]. За його концепцією, король за рахунок "культу лицарства" прагнув стимулювати підтримку аристократів у власних політичних цілях. Дослідник відзначає важливу рису: "Були запущені процеси консолідації королівського авторитету в межах аристократичного стану всередині країни і серед королівських васалів та ворогів за кордоном. Орден давав змогу полегшити просування дипломатичних відносин з іншими правителями" [13, с. 1]. Пітер Косс вважає, що лицарі об'єднали Англію у XIV ст.: "Лицарі були мостом між аристократами і локальним суспільством, де вони себе позиціонували як еліту" [12, с. 126]. Історик Н. Сауль виокремлює інший аспект: "запорукою успіху Едуарда III стала єдність на базі сприяння поширенню культури та інституції лицарства. Він змушував магнатів і лицарів жити і дихати високим лицарським життям" [23, с. 99]. На думку Р. Барбера, лояльність до королівської влади з боку лордів і баронів упродовж тривалого періоду стала критичним елементом в успіху Едуарда III [5, с. 20].

Беззаперечною є теза Кеннета Фаулера, що орден і події навколо цього служили інтересам свого засновника [3, с. 195]. Варто зазначити, що всезагальна помпезність після славетних перемог англійців над французами при Кресі (1346) та Пуатьє (1356) підкріплювалася

постійною "турнірною пропагандою" славетних лицарів, хоч їхня заслуга в цьому – інше питання, завуальовуючи потребу збільшення податків на війну, просячи "підтримати армію в молитві та ресурсах" [2, с. 127]. Англійський медієвіст Крістофер Оллманд вважає, що зростаючий інформаційний вплив у тому розумінні давав королю вотум довіри, час і лояльність до корони, об'єднуючи як народ, так і донедавна ворогуючих баронів [4, с. 10]. Джон Барні навіть убачає в цьому зростання патріотизму в англійському суспільстві [8, с. 97]. Король зміг відродити один із найславніших елементів англійської міфічної історії. До кінця правління Едуарда III орден Підв'язки став вищим втіленням лицарства в Європі, а емблема Підв'язки була широко відомою [9, с. 154]. Дослідники М. Ормрод і Дж. Вейл сходяться на думці в тому, що заснування ордену Підв'язки стало публічною презентацією могутності англійської монархії [24, с. 1].

Невдале правління Едуарда II (1307–1327) і гнітючий образ монарха в пам'яті еліти і суспільства ставав проблемою для амбітного короля. На нашу думку, "культ лицарства" значною мірою був приречений на успіх через дуалізм релігійних і лицарських імперативів. Ця ідеологія передбачала симбіоз культів – Св. Георга, куртуазності, любові до дам тощо. Водночас вона є вузькоспрямованим англійським архетипом на протипагу транскультурному образу Артура.

Лицарські ідеї, що базувалися на міфах і легендах, не мали шансу на реальний успіх без інституційного оформлення в орден. "Культ лицарства", створений Едуардом III, мобілізував асоціації і став прекрасним виявом прагматизму й опорою для зміцнення централізму влади в руках монарха. В існуванні ордену простежується вироблена вертикаль із присмаком горизонтальної рівності і "розподілу" здобутків слави – інституція з вираженням лицарським етосом. Відповідне дослідження підтверджує погляд, що особистості значно змінюють курс історії, і що економічний, і соціальний поступ є лише частиною цієї історії. Можна припустити, що створення ордену – це лише частина плану формування політичного менеджменту еліти і публічної протекції монархії.

Для історичного середовища відкриваються нові вектори дослідження. Попри чималий пласт робіт про "артуріану", досі немає хороших концепцій розгляду цього як моделі царювання в контексті Едуарда III. Історики досі не сформували достатньо аргументованих поглядів на питання відмови від проголошеного у Віндзорі проекту ордену Круглого столу 1344 р., який в дійсності реалізувався в ексклюзивно-консервативний орден Підв'язки у 1348 р. Площину для роздумів становлять і поширені погляди зв'язку ордену з битвою при Кресі, оскільки лише кілька учасників тієї битви в підсумку стали його членами. Досі не вистачає достатніх аргументів для об'єктивного висновку, чи був "культ лицарства" насамперед орієнтований на виконання зовнішніх чи внутрішніх завдань.

Таким чином, наша розвідка має на меті звернути увагу на "культ лицарства" як складову успіху одного з найвеличніших середньовічних монархів Західної Європи, значення якого виходить за межі просто ордену із 26 осіб. Едуарду III вдалося найкраще зреалізувати фіктивно-міфічний світ у реальний орден. Зазначене дослідження покликане висвітлити погляд, що "культ лицарства" у середні віки може бути не лише інструментом у зміцненні держави, але і системоутворюючим індикатором її процвітання.

Список використаних джерел

1. Кин М. Рыцарство / М. Кин. – М.: Научный мир, 2000. – 522 с.
2. Кшановський Р. Трансформація лицарського стану доби Едуарда III: соціально-економічний, політичний та військовий аспекти

/ Р. Кшановський // Військово-науковий вісник. – Л.: НАСВ, 2015. – Вип. 24. – С. 125–138.

3. Фаулер К. Эпоха Плантагенетов и Валуа. Борьба за власть (1328–1498) / К. Фаулер; пер. с англ. С.А. Кириленко. – СПб: Изд. группа "Евразия", 2002. – 352 с.

4. Allmand Ch. Society at War. The Experience of England and France during the Hundred Years War / Ch. Allmand. – Woodbridge: The Boydell Press, 1998. – 256 p.

5. Barber R. Edward III and the Triumph of England: The Battle of Crecy and the Company of Garter / R. Barber. – London: Allen Lane, 2013. – 672 p.

6. Barber R. Edward, Prince of Wales and Aquitaine: A Biography of the Black Prince / R. Barber. – N. Y.: Charles Scribner's Sons, 1978. – 298 p.

7. Barber R. Edward III's Round Table 1325–1520 / R. Barber, J. Munby, R. Brown. – Woodbridge: The Boydell Press, 2007. – 282 p.

8. Barnie J. War in Medieval England Society: Social Values in the Hundred Years War, 1337–99 / J. Barnie. – Ithaca: Cornell University Press, 1974. – 204 p.

9. Boulton D'Arcy J.D. Review of The Order of the Garter, 1348–1461: Chivalry and Politics in Late Medieval England, by Hugh Collins / D'Arcy J.D. Boulton // Speculum. – 2003. – Vol. 78. – № 1. – P. 151–154.

10. Boulton D'Arcy J. D. The Knights of the Crown: The Monarchical orders of Knighthood in Later Medieval Europe 1325–1520 / D'Arcy J.D. Boulton. – Woodbridge: The Boydell Press, 2000. – 680 p.

11. Cooke W.G. Sir Gawain and the Green Knight: A Poem for Henry of Grosmont? / W.G. Cooke, D'Arcy J.D. Boulton // Medium Aevum. – 1999. – Vol. 68. – № 1. – P. 42–54.

12. Coss P. The Knight in Medieval England, 1000–1400 / P. Coss. – Pennsylvania: Combined books, 1996. – 224 p.

13. Collins H. The order of the Garter 1348–1461: Chivalry and Politics in Late Medieval English / H. Collins. – Oxford: Clarendon Press, 2000. – 327 p.

14. Harvey J. The Black Prince and his age / J. Harvey. – Totowa, NJ: Rowman and Littlefield, 1976. – 184 p.

15. Ingledew F. Sir Gawain and the Green Knight and the Order of the Garter / F. Ingledew. – Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 2006. – 307 p.

16. Kaeuper R. Chivalry and Violence in Medieval Europe / R. Kaeuper. – N. Y.: Oxford University Press, 1999. – 338 p.

17. Le Bel J. Chronique de Jean le Bel / J. Le Bel; ed. by J. Viard, E. Deprez. – P.: Renouard, 1904–1905. – 2 Vol. – 426 p.

18. Murimuth A. Continuum Chronicarum / A. Murimuth; ed. by E.M. Thompson. – L.: Eyre and Spottiswoode, 1899. – 631 p.

19. Ormrod M. Edward III / M. Ormrod. – New Haven: Yale University Press, 2011. – 720 p.

20. Ormrod M. For Arthur and St George: Edward III, Windsor Castle and the Order of Garter / M. Ormrod // St George's, Windsor, in the Fourteenth Century / ed. N. Saul. – Woodbridge: The Boydell Press, 2005. – P. 13–35.

21. Ormrod W.M. The Reign of Edward III: Crown and Political Society in England 1327–1377. – L.: Yale University Press, 1990. – 280 p.

22. Sanford R. M. Edward I and the Appropriation of Arthurian Legend [Electronic source] / R.M. Sanford // Honours College Capstone Experience. – 2009. – Paper 260. – P. 1–61. – Access mode: http://digitalcommons.wku.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1264&context=st_u_hon_theses.

23. Saul N. Chivalry in Medieval England / N. Saul. – Cambridge: Harvard University Press, 2011. – 440 p.

24. Saul N. Introduction / N. Saul // St George's, Windsor, in the Fourteenth Century / ed. N. Saul. – Woodbridge: The Boydell Press, 2005. – P. 1–13.

25. Urbach D. The Crown and the Garter: the Shared Motto of Sir Gawain and the Green Knight and Edward III's Order of the Garter / D. Urbach // Historical Perspectives: Santa Clara University Undergraduate Journal of History, Series II. – 2010. – Vol. 15. – Article 11. – P. 103–122.

26. Vale J. Arthur in English Society / J. Vale // The Arthur of the English: The Arthurian Legend and Medieval English Life and Literature / ed. W.R.J. Barron. – Cardiff: University of Wales Press, 1999. – Vol. 2. – P. 185–196.

27. Vale J. Edward III and Chivalry. Chivalric Society and Its Context, 1270–1350 / J. Vale. – Woodbridge: The Boydell Press, 1982. – 256 p.

28. Vale J. Image and Identity in the Prehistory of the Order of the Garter / J. Vale // St George's, Windsor, in the Fourteenth Century / ed. N. Saul. – Woodbridge: The Boydell Press, 2005. – P. 35–51.

References

1. KIN M. (2000) Rycarstvo. Moskva: Nauchnyj mir.
2. KSHANOVSKIY R. (2015) Transformatsiia lytsarskoho stanu doby Eduarda III: sotsialno-ekonomichnyi, politychnyi ta viiskovyi aspekty. In: *Viiskovo-naukovyj visnyk*. 23, pp. 125–138.
3. FAULER K. (2002) Epoxa Plantagenetov i Valua. Bor'ba za vlast' (1328–1498). Sankt-Peterburg: Izdatel'skaya gruppa "Evraziya".
4. ALLMAND CH. (1998) Society at War. The Experience of England and France during the Hundred Years War. Woodbridge: The Boydell Press.
5. BARBER R. (2013) Edward III and the Triumph of England: The Battle of Crecy and the Company of Garter. London: Allen Lane.
6. BARBER R. (1978) Edward, Prince of Wales and Aquitaine: A Biography of the Black Prince. New York: Charles Scribner's Sons.
7. BARBER R. (2007) Edward III's Round Table at Windsor. Woodbridge: The Boydell Press.

8. BARNIE J. (1974) War in Medieval England Society: Social Values in the Hundred Years War, 1337–99. Ithaca: Cornell University Press.
9. BOULTON D'ARCY J. D. (2003) Review of The Order of the Garter, 1348–1461. In: *Chivalry and Politics in Late Medieval England*, by Hugh Collins. Speculum. 78(1), p. 151–154.
10. BOULTON D'ARCY J. D. (2000) The Knights of the Crown: The Monarchical orders of Knighthood in Later Medieval Europe 1325–1520. Woodbridge: The Boydell Press.
11. COOKE W. G. Boulton D'Arcy J. D. (1999) Sir Gawain and the Green Knight: A Poem for Henry of Grosmont? In: *Medium Aevum*. 68 (1), p. 42–54.
12. COSS P. (1996) The Knight in Medieval England, 1000–1400. Pennsylvania: Combined books.
13. COLLINS H. (2000) The order of the Garter 1348–1461: Chivalry and Politics in Late Medieval English. Oxford: Clarendon Press.
14. HARVEY J. (1976) The Black Prince and his age. Totowa, NJ: Rowman and Littlefield.
15. INGLEDEW F. (2006) Sir Gawain and the Green Knight and the Order of the Garter. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press.
16. KAEUPER R. (1999) Chivalry and Violence in Medieval Europe. New York: Oxford University Press.
17. LE BEL J. (1904–1905) Chronique de Jean le Bel. Paris: Renouard.
18. MURIMUTH A. (1899) Continuation Chronica. London: Eyre and Spottiswoode.
19. ORMROD M. (2011) Edward III. New Haven: Yale University Press.

20. ORMROD M. (2005) For Arthur and St George: Edward III, Windsor Castle and the Order of Garter. In: N. Saul, ed. *St George's, Windsor, in the Fourteenth Century*. Woodbridge: The Boydell Press, p. 13–35.
21. ORMROD W. M. (1990) The Reign of Edward III: Crown and Political Society in England 1327–1377. London: Yale University Press.
22. SANFORD R. M. (2009) Edward I and the Appropriation of Arthurian Legend. Honours College Capstone Experience. [Online] 260, p. 1–61. Available from: http://digitalcommons.wku.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1264&context=stu_hon_theses
23. SAUL N. (2011) Chivalry in Medieval England. Cambridge: Harvard University Press.
24. SAUL N. (2005) Introduction. In: N. Saul, ed. *St George's, Windsor, in the Fourteenth Century*. Woodbridge: The Boydell Press, p. 1–13.
25. URBACH D. (2010) The Crown and the Garter: the Shared Motto of Sir Gawain and the Green Knight and Edward III's Order of the Garter. Historical Perspectives: Santa Clara University Undergraduate Journal of History. 15 (11), p. 103–122.
26. VALE J. (1999) Arthur in English Society. In: W. R. J. Barron, ed. *The Arthur of the English: The Arthurian Legend and Medieval English Life and Literature*. Cardiff: University of Wales Press, p. 185–196.
27. VALE J. (1982) Edward III and Chivalry. Chivalric Society and Its Context, 1270–1350. Woodbridge: The Boydell Press.
28. VALE J. (2005) Image and Identity in the Prehistory of the Order of the Garter. In: N. Saul, ed. *St George's, Windsor, in the Fourteenth Century*. Woodbridge: The Boydell Press, p. 35–51.

Надійшла до редколегії 27.03.17

R. Kshanovskiy, Ph.D. student
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

THE CREATION OF THE "CULT OF CHIVALRY" BY EDWARD III AS A WAY TO STRENGTHEN THE ENGLISH MONARCHY

The article deals with the process of the centralized creation and promotion of the "cult of chivalry" by Edward III (1327–1377) as a lever in achieving military and political goals. An important aspect of research is the analysis views of British historiography concerning the background, motives and process of institutionalizing the knights of the Garter. Selected controversial issues and gaps in the study of this phenomenon, the elucidation of which will allow to determine the field effects of the "cult of chivalry" at specific milestones of English life, politics, and society. The projects and ideas to promote chivalric ideals in the realm of the Plantagenets and beyond are evaluated. An important subject of the study is the explanation of the paradox of efficiency the "cult of chivalry" in the background of the decline of the feudal knights' armies in England. The author highlighted a set of factors around king Edward III in the context of modeling claims to dominance in Europe through a revaluation of the role of the knightly class as a means of consolidating allies and eliminate enemies in the rear.

Keywords: chivalry, Round Table, Order of the Garter, Edward III, England, Middle Ages.

УДК 930.2:94(477-25) "1905/1914"
<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2017.134.3.10>

О. Левчук, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЕТНОПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ КИЇВСЬКОГО ПОВСЯКДЕННЯ 1905–1914 РР. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ МІСЦЕВИХ ГАЗЕТ)

Проаналізовано інформаційні можливості київських газет 1905–1914 рр. у вивченні правового становища міщан різних національностей. Окреслено вплив ідейного спрямування газетної періодики та світоглядних орієнтирів видавців на змістове наповнення друкованих органів. На прикладі окремих публікацій показано значущість преси як історичного джерела для реконструкції політичної та громадської активності найчисельніших етнічних груп, висвітлення складнощів соціальної адаптації в умовах міжнаціонального протистояння та співпраці на побутовому й адміністративному рівнях.

Здійснено спробу відтворення тих складнощів, з якими зіштовхується дослідник при роботі з газетною інформацією, зумовлених певною суб'єктивністю змісту, проблемами правильної вибірки та своїм ідеологічним підґрунтям. Доведено, що як дзеркало не лише національної політики адміністрації міста, а й відображення основних тенденцій політичного життя різних етнічних груп, їх ідеологічних орієнтирів, життєвих пріоритетів, моральних норм та міжособистісних взаємин, газети Києва посідають провідне місце у вивченні етноправових особливостей життя міського соціуму.

Ключові слова: етнічна група, правовий статус, повсякдення, газети Києва, історичне джерело, публікація.

На початку ХХ ст. образ українського міста змінюється до невпізнання. Індустріалізація промислових об'єктів, розвиток інфраструктури та засобів комунікації відчутно позначилися на повсякденні міського населення. В умовах глибоких соціально-економічних і політичних змін в імперії, роль Києва, як адміністративного, економічного і духовного центру зростала. Розлога мережа транспортного сполучення, нові робочі місця та сплеск політичної активності, зумовлений революційним підйомом 1905–1907 рр., призвели до створення нової етнічної структури населення міста, яка характеризувалася різноманітністю та строкатістю представництва національних меншин. Разом з тим, прослідковується фор-

мування нового типу міського жителя – людини з певним життєвим укладом та психологією, яка відносить себе не стільки до етнічної, як до соціальної і професійної груп, що суттєво ускладнює дослідження проблеми.

Поряд з архівними документами, мемуарами, художньою літературою та епістолярною спадщиною, важливе місце у структурі загального джерельного комплексу при вивченні особливостей повсякденного життя окремих етнічних груп займає газетна періодика Києва того часу, що відтворює не лише національну політику адміністрації у місті, а й основні тенденції політичного життя різних етнічних груп, їх ідеологічні орієнтири, життєві пріоритети та моральні норми, міжособистісні